

Zgodba o odrešenju?

Dialektika Tolkienovega prstana

*“En Prstan, da vsem vlada,
en Prstan, da jih najde,
en Prstan, da jih vse pripelje
in jih v temí poveže.”¹*

To so besede, ki v obliki verzov predstavljajo vodilno tematiko enega največjih domišljijjskih del sodobnega časa – Tolkienovega *Gospodarja prstanov*. Delo, ki je pritegnilo zares nepričakovano veliko pozornosti – po nekaterih neuradnih navedbah naj bi bila to druga najbolj prodajana knjiga vseh časov, takoj za Svetim pismom – doživelo pa je tudi ogromno interpretacij in slednjič je nastala še slavna filmska upodobitev, ki je ponovno spomnila na to zares častitljivo delo in njegovega avtorja.

Ob filmski uprizoritvi smo bili deležni celega kupa razlag in interpretacij, tako vsebinskih kot tudi narativnih ter nenazadnje tudi filozofskih in teoloških. Sam sem svoje proučevanje zasnoval bolj na literarni osnovi kot na filmski verziji. Sicer mi je bila tudi ta zelo všeč, vendar ima literarni original v sebi nepopisno večji zaklad, ki ga je z globljim študijem hkrati moč nenehno znova odkrivati. Moram priznati, da sem se s pojmom *Gospodarja prstanov* tudi sam prvič srečal na filmskem

platnu, a resnično bogastvo je prinesla šele knjiga, ki dopušča bogat razvoj lastne domišljije, hkrati pa pove veliko več kot “kratkih” devet uric filmske slike, kolikor ta trilogija traja.

Zgodba mi je razkrila marsikatero vrednoto ali drugo zasnovo, ki je v marsičem spominjala na krščanske korenine, zato je še posebej pritegnila mojo pozornost. Precej čudno se mi je zdelo, da so nekateri t. i. poznavalci Tolkiena na vse načine zanikali, da bi bil v delu prisoten kakršen koli religiozni element, njegovo osebno versko prepričanje pa so skušali prikriti, kolikor se je le dalo. Sam sem namreč te elemente vsekakor opažal in ko sem slednjič zvedel, da je bil Tolkien zelo predan kristjan katoliške vere, je to še potrdilo moje mnenje.

Tako se je počasi začela rojevati ideja, da bi omenjeno veliko delo podrobneje preučil. A vendar se je bilo treba nekako omejiti, zato sem skušal poiskati temo, ki me tudi osebno najbolj zanima in ki se mi zdi bistvena za življenje vsakega človeka, ne le kristjana. Odrešenje. Nenazadnje ga vsi iščemo. Eni v takšni ali drugačni veri in duhovnosti, drugi v materializmu, spet tretji v omami ali niču. Odrešenje je za današnjega človeka torej nedvomno zelo aktualno.

Ker je na voljo veliko različnih interpretacij tega dela, sem skušal v raziskovanju pokazati, da to ni zgolj avtorjeva reakcija na obe svetovni vojni in tedanje družbeno politično dogajanje, da ni le manifest proti industrializaciji in modernizmu, ali pa le še ena od knjig, ki bi jo morda lahko dodali na dolgo polico ezoteričnih in drugih newageovskih spisov. Moj namen je predvsem osvetliti odrešenijske elemente, ki očitno izvirajo iz avtorjeve katoliške vere, in tako pokazati, da je to delo lahko zelo aktualno za sodobnega človeka, ki išče lastno odrešenje. Z drznostjo bi lahko celo dejal, da gre za "evangelij" v domišljijjski preobleki. Hkrati pa menim, da je delo lahko uporabno v katehezi, ki bi bila nedvomno zanimiva in bi ob ustrezni pripravi zbudila veliko mero pozornosti, saj je delo precej dobro poznano, a marsikdaj narobe interpretirano. Zato si je za pripravo potrebno približati tudi osnovne temelje, potrebne za razumevanje, predvsem nealegoričnosti, govornice mitov in simbolov itd.

Zakaj torej začetek z verzi o prstanu? Ker Tolkien vso zgodbo zasnuje okrog simbola zla, vendar se ne ustavi zgolj pri tem, temveč pripoveduje, kako se proti temu zlu boriti in ga slednjič tudi odpraviti. Naloga glavnega junaka je tako lahko navdih vsakemu človeku, ki išče smisel svojega življenja in ga s pomočjo celotne zgodbe tudi najde – v Kristusu, ki je s svojo smrtjo in vstajenjem premagal smrt ter tako odprl vrata odrešenja za vse človeštvo. Čeprav tako prstan kot tudi Kristusova sramotna smrt na križu delujeta kot poraz in grožnja vsemu dobremu, upanje, pa četudi še tako majhno, to zanika. In prav omenjeno upanje vodi v odrešenje.

ŽELJA PO MITU

J. R. R. Tolkiena so od nekdaj zanimali jeziki, za katere je že kot otrok pokazal izreden talent. Študijska leta je preživel na oxfordski univerzi, kjer se je posebej posvetil primerjalnemu jezikoslovju. Navduševal se je nad staro angleščino, germanskimi jeziki (še posebej

gotščino), valižanščino in finščino, vendar je svoje poklicno izobraževanje sredi študija preusmeril na angleški jezik in književnost, kar je kasneje tudi poučeval, pri čemer pa mu je znanje jezikov seveda prišlo zelo prav, saj ga je tudi iz lastnega zanimanja nenehno poglobljal.² Študij na Oxfordu je dokončal junija 1915.

Ljubezen do starih jezikov in njihovih pomenov je Tolkien črpal iz starih mitoloških besedil. Eno od njih je finski ep *Kalevala*, ki mu je tudi porodil željo, da bi ustvaril nekakšen mit za Anglijo, saj le-ta praktično ni imela česa podobnega.³ Sam o tem piše: "Že od svoje mladosti sem bil razočaran nad revščino svoje dežele: nima nobenih svojih pripovedi (s svojskim stilom in jezikom), ne tako kvalitetnih, kot jih lahko najdemo v drugih deželah ... Želel sem si osnovati bolj ali manj povezano legendo, ki se razteza od širine kozmogonije do ravni romantične pripovedi in ki bi jo preprosto posvetil Angliji, svoji deželi."⁴ To je bil začetek njegovega ustvarjanja mitologije, *Silmarilliona*. Slednji je postal zgodovinski, geografski in kulturni okvir za zgodbo o prstanu. Nekega dne je namreč za svojo delovno mizo pregledoval izdelke svojih študentov in na enega praznih listov zapisal slavne besede: "V luknji v tleh je živel hobit."⁵ Te besede, ki jih je zapisal po neznanem navdihu, so sprožile plaz epskih razsežnosti, saj se je tako porodila ideja o velikem delu za otroke, *Hobitu*, ki je izšel leta 1937 in požel ogromen uspeh.⁶ V to knjigo je Tolkien močno vpeljal tudi svoj značaj. "Pravzaprav sem hobit," je nekoč dejal. "V vsem, razen v velikosti. Rad imam vrtove, drevesa, preprosto hrano, kadim pipo, imam zelo preprost smisel za humor in ne potujem veliko."⁷ Hobiti pravzaprav predstavljajo preproste Angleže s podeželja, ki jim Tolkien pripisuje kombinacijo majhne domišljije in veliko mero poguma.

Ker je bil uspeh *Hobita* tako velikanski, je založnik Tolkiena zaprosil, naj skuša napisati nadaljevanje. Tolkien mu je predložil del svojega *Silmarilliona*,⁸ vendar založnik (ki je vsa dela, preden se je odločil za objavo, dal

presoditi svojemu tedaj desetletnemu sinu!) ni bil zadovoljen, saj je bilo besedilo zelo zapleteno in za otroke predvsem zaradi velike količine poezije neprivlačno. Sicer malce razočarani Tolkien je vseeno pristal, da bo poskušal napisati t. i. *Novega hobita*. Ta poskus se je prelevil v 16-letno pisanje njegovega najbolj znanega dela, *Gospodarja prstanov*, ki je v končni obliki doživel objavo v letih 1954 (prvi in drugi del) in 1955 (tretji del). Šele takrat je Tolkien spoznal, da je to pravzaprav nadaljevanje *Silmarilliona*, ne *Hobita*.⁹

Čeprav si na začetku tega dela ni niti malo predstavljal, kakšno bo nadaljevanje, se je takoj odločil, da bo motiv prav prstan, ki ga je glavni junak dobil v *Hobitu*. To je bil nekakšen vezni element oziroma most, ki je povezoval staro in novo delo. Sama zgodba pa je nastajala in nastajala in Tolkien je načenjal vedno nova poglavja. Zanimivo je, da sam svojega ustvarjanja ni nikoli pojmoval kot izmišljevanje, temveč kot raziskovanje: ko je nekaj napisal, je moral raziskati, zakaj je ta stvar takšna.¹⁰ Bil je, kot da bi dejansko živel v domišljijem svetu in ga raziskoval, ne pa ustvarjal. Vendar ni nikoli izgubil povezave z realnim svetom in je kasneje celo kritiziral nekatere fanatične oboževalce, ki so se dobesedno hoteli stopiti z njegovim izmišljenim svetom.¹¹

KAKO PRAVILNO RAZUMETI TOLKIENA?

Verjetno bi bila ena največjih napak pri iskanju odrešenjskih ali kakršnih koli drugih krščanskih elementov, če bi šli v Tolkienovi pripovedi neposredno iskat paralele – na primer, v katerih Frodovih ali Gandalfovih dejanjih hoče Tolkien kazati na Kristusova dejanja ali kje se Bog neposredno omenja itd. Takšno radikalno literarno obliko je Tolkien odločno zavračal, saj se mu zdi preplitka in praktično neobdelana. Pri tovrstni alegoriji je pomemben le avtorjev namen, ki ga nato le še "zavije" v celofan zgodbe. Značaj zgodbe tako postane sekundaren in zgolj v

službi razlage avtorjevega namena. Le-ta pa bralcu ne omogoča svobodne interpretacije, saj mu posreduje le eno možno vsebino.¹² O alegoriji Tolkien sam govori: "Veliko raje imam zgodovino, resnično ali izmišljeno, ki vsebuje različno uporabnost za misel in izkustvo bralcev. Mislim, da mnogi ne ločijo 'uporabnosti' od 'alegorije' – prva je v svobodi bralca, druga pa v namerni avtorjevi oblasti in prevladi."¹³

Seveda bi zagrešili "intelektualni greh", če bi hoteli uveljavljati absolutno svobodo bralca nad avtorjevim namenom ali celo mimo njega. A v zgodbi ponavadi vseeno iščemo najmanj trojno uporabnost – moralno, estetsko in religiozno – in velikokrat se te uporabnosti ujemajo z avtorjevimi nameni.¹⁴ Tolkienovo pisanje je torej pripoved, ki ni alegorična (kolikor se to le da), temveč uporabna: miti oziroma pripovedi vsebujejo neko nadzgodovinsko resnico, ki jo posredujejo bralcu, le-ta pa jo spregleda in sprejme – ali pa tudi ne.

ZLO - RESNIČNO, A NE KONSISTENČNO

Ko vstopamo v raziskovanje pojmovanja zla v Tolkienovi pripovedi, ponovno izhajamo iz avtorjeve osebne vere in globoke povezanosti s krščanstvom. Na noben način zlu ne pripisuje bitnostnih značilnosti, ampak ga vidi zgolj v umanjkanju oziroma odsotnosti dobrega. Zato se izogiba obema skrajnostima, tako Rousseaujevemu zanikanju resničnosti in moči zla kot tudi manihejski dualistični ideji, ki zlo obravnava kot enakovredni antipol dobrega. Zaveda se, da zlo ni zgolj začasno stanje evolucije, ki ga bomo nekoč s svojim spoznanjem prerasli. Oboje, dobro in zlo, jemlje skrajno resno, kar je nedvoumni predpogoj vsake pripovedi, ki hoče pripeljati do velike drame.¹⁵ A hkrati poudarja, da zlu ne smemo pripisovati tolikšne pomembnosti kot dobremu, saj mu sicer lahko prehitro podležemo. Bitnostne resničnosti kristjani ne pripisujemo hudiču, temveč le Troedinemu

Bogu. Tolkien zato zelo oprezno opiše zgolj kot Senco: je nekaj drugotnega in neenakovrednega glede na Luč, je parazitsko. Ko pa parazit uspe uničiti svojega gostitelja, s tem pokonča tudi sebe. Zato tudi nima moči uničevanja ali razveljavljanja dobrega; lahko ga le pokvari in potemni; s tem pa hkrati stori samomor.¹⁶

Tolkien mojstrsko prikaže simbol sence z osrednjo figuro zla, Sauronom. O njegovem izvoru beremo v *Silmarillionu*: sprva ni bil zloben, ampak je zlu podlegel, ko je bil Melkorjev služabnik. V začetku je bilo vse ustvarjeno dobro: Melkor je bil Ajnur, Sauron Maiar¹⁷, Saruman je bil poglavar reda čarodejev, Nazguli so bili veliki možje, orki so bili vilini, Gollum pa hobit.¹⁸ Torej tudi Sauron ni bil ustvarjen kot slab, saj sicer ne bi mogel bivati. Kasneje je podlegel pokvarjenosti in bil fizično uničen ter biva v skrivnostnem stanju, ki je vezano na obstoj prstana. Prav to njegovo stanje odsotnosti najbolj prikaže naravo zla: ni fizično prisotno, a vendar ima odločilen vpliv na vso zgodbo, hkrati pa je prav ta njegova skrivnostnost najbolj zastrašujoča. Zlo tako zares ostane zlo. Tolkien je bil v svoji preprosti, a trdni veri premalo naiven, da bi boj med dobrim in zlom slikal črno-belo, v smislu "beli proti črnim; dobri proti slabim". Z izjemo Toma Bombadila¹⁹ pravzaprav vse protagoniste v *Gospodarju prstanov* skuša zlo. Zato se boj ne odvija le na zunaj, med belimi in črnimi šahovskimi figurami, temveč predvsem znotraj vsake od teh figur na šahovnici. Prav nihče ni popolnoma dober ali zloben, kar lahko na prefinjen način vidimo tudi v Frodu – celo on, ki je bil edini zmožen tako dolgo kljubovati moči prstana, tik pred koncem podleže preizkušnji. Tolkien verjame, da je v našem najboljšem delu nekaj slabega, v najslabšem pa tudi nekaj dobrega.²⁰ Zato vsaka kritika njegove pripovedi, ki boj med dobrim in zlim vidi le na zunanjih bojiščih, prav gotovo ne vzdrži, saj ni spoznala resnične groze zla notranjega boja.

O dejstvu, da je prstan osrednji element Tolkienove pripovedi, nam ni treba izgubljati preveč besed. Verjetno se nam najprej postavi

vprašanje: "Zakaj ravno prstan?" Kaj je na tem simbolu tako pomembnega, tako označujočega, da ga je vredno postaviti v središče tako velike pripovedi? In zakaj zlo osredotočiti na predmet, ki ima v zakramentu svetega zakona tako priljubljen značaj prostovoljno sprejete zveste navezave, ki se bo uresničila v nepretrgani vezi?

Tudi Sauronov prstan zavezuje, a pri tem popolnoma izključi svobodo. Njegova zaveza zasušnjuje z orodjem prisile. Deluje pa na najpreprostejši način, saj ubira pot prvega, "izvirnega" greha: pohlepa. Gre za osnovno obliko nepravčnosti, ki na račun izgube drugih išče lastno dobro. Prisotna je strast po imetju in obvladovanju, po oblasti, ki bi omogočala nadzor nad drugimi: "... *odprle bi se vama oči in bi postala kakor Bog, poznala bi dobro in hudo ...*" (1 Mz 3,5). Tako lahko vidimo, da je to pravzaprav najhujše zlo, ki pa je hkrati najbolj univerzalno in deluje na vse. Z orodjem pohlepa deluje na treh ravneh – podaljševanja življenja, nevidnosti in prisile.²¹

Najprej podaljšuje življenje. Ta vidik je še posebej aktualen za sodobnega človeka, ki odlaga neizogibno srečanje s smrtjo, kolikor se le da; v skrajnem primeru išče celo nesmrtnost, ki bi se temu srečanju izognila. Prav na ta način je Sauronu uspelo prevarati človeško deveterico: obljubil jim je nesmrtnost. Njihovi prstani so jim življenje zares podaljšali, a tudi uničili. Dodali so leta njihovim življenjem, ne pa sočasno življenja letom.

Nadalje prstan omogoča nevidnost. Tudi to je ena od lastnosti, po kateri človek močno hrepeni; z njo bi lahko dosegel marsikaj. Toda ta želja ima svoj izvor v grešni misli, čeprav zadeva na prvi pogled ni popolnoma jasno razvidna. Če namreč postanem neviden, je to zato, ker hočem s tem prikriti svoj greh in zlo pred drugimi. Bolj postajam neviden in pritajen pred dobrimi, bolj postajam viden očem zla. To spominja na znani rek 20. stoletja, da je hudičeva največja ukana uspela, ko je svet prepričal, da ga ni.²² Tedaj je njegovo prizadevanje za zlo najbolj uspelo. Toda nevidnost v sebi nujno vsebuje posledico,

ki postane usodna. Gre za izključitev iz skupnosti; popolna izolacija, ki onemogoča vsako možnost odnosnosti. Reakcija na to izolacijo pa se kaže tudi v recipročni izgubi čuta solidarnosti za skupnost.

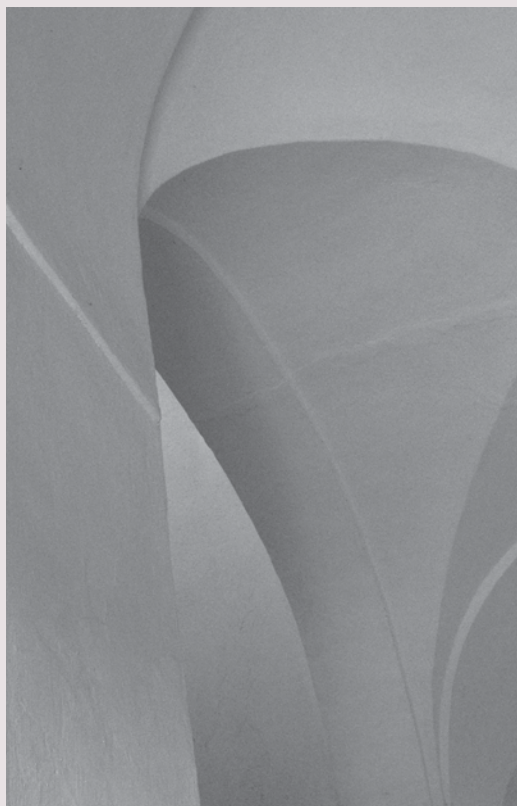
In nenazadnje, osnovni princip delovanja prstana je prisila. Okrogla, sklenjena oblika prstana simbolizira voljo, ki se zapira sama vase; njegovo prazno središče pa kaže na praznino, v katero se spušča vsak, ki prstan uporablja.²³ Zaokroža praznoto s svojim vse-obsegajočim krogom moči.²⁴ Ta moč je v nenehnem poskušanju zasužnjevanja svobodne volje tistega, ki ga uporablja. Rezultat tega delovanja pa je odvisen od odpornosti vsakega posameznika na zlo. Bolj je kdo preprostega in iskrenega srca, manjši vpliv ima prstan nanj.

A vseeno je ta vpliv prevelik, saj se mu na koncu niti Frodo ne more zoperstaviti.

ALI SE JE TEMU ZLU SPLOH MOGOČE ZOPERSTAVITI?

Seveda! Junaki pripovedi spoznajo, da bo čakanje križem rok zanje in za ves svet usodno. Kljub strahu in nemoči, ki ju čutijo, gredo v boj, saj se zavedajo, da sta pasivnost in apatičnost njihova največja sovražnika, ki bi jih pahnili v še večje zlo. Zato je potrebno junaštvo, ki gre v boj. Pri tem pa je potrebna velika mera previdnosti.

Boj proti zlu se dogaja na dveh ravneh: notranji in zunanji. Proti notranjemu zlu se je potrebno boriti z duhovnimi in moralnimi

R. Dolinar:
Nebo in obličje 17

vrlinami, pri zunanjem boju pa je potrebna sila. Še posebej takrat, ko gre za zaščito tistih, ki se sami ne morejo braniti, je Tolkien vse prej kot pacifist. Vendar strogo opozarja na nevarnosti nepremišljenega heroizma, saj se zaveda, da boj proti zlu zahteva pravilno razumevanje, sicer prinaša novo in še večje zlo.

A zdi se, da samo boj ne koristi. Potrebno je nekaj več: iti celo onkraj svojega življenja, ki je najdragocenejša stvar vsakega posameznika. Dejanje žrtvovanja samega sebe kot vrhunski izraz ljubezni do bližnjih postane tudi osrednja podoba odrešenja v Tolkienovi pripovedi. Samožrtvovanje je sicer v nasprotju z "zdravo človeško pametjo", toda Bog je uporabil prav to pot norosti: "Kajti Božja norost je modrejša od ljudi in Božja slabotnost močnejša od ljudi ... Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta noro, da bi osramotil modre. Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta slabotno, da bi osramotil tisto, kar je močno." (1 Kor 1,25.27.) Nepojmljiva veličina osebe se pokaže, ko upoštevamo evangeljske besede: "Kdor namreč hoče svoje življenje rešiti, ga bo izgubil; kdor pa izgubi svoje življenje zaradi mene, ga bo rešil" (Lk 9,24). Gandalfov odgovor na te besede se glasi: "Vse, o čemer se moramo odločiti, je, kaj bomo storili s časom, ki nam je dan."²⁵ To je daleč od znane fraze *carpe diem*²⁶, ki izkorišča dan za popuščanje samemu sebi. Gandalf ni minimalist; od življenja hoče prav tisto najdragocenejše in najboljšo. Prav njegova smrt in vstajenje sta vrhunska uprizoritev te drame predanosti, uničenja in spremenjenja.

A osrednji dogodek samožrtvovanja v *Gospodarju prstanov* lahko vidimo drugje: namreč v prizadevanju dveh hobitov, da se povzpne na goro in uničita prstan. Ta pot ima sicer svoj daljni začetek že v odločitvi, da se na pot odpravita in se s tem odpovesta udobju in varnosti, ki jima ju nudi topel dom. A tu, na pobočju gore, po vseh mukah in žrtvah, ki so bile potrebne, jima ostane le še tisto najdragocenejše, kar imata – drug drugega. Sicer pa jima je odvzeto vse, celo udobna obleka. Prisiljena sta nositi grozno

orkovsko opremo, da se zamaskirata. V svoji lakoti, žeji in navidezni izgubi vsakršnega upanja se znajdetata na poti, ki močno spominja na Kristusov križev pot na Kalvarijo. Izkusita navidezno *noche oscura*, temno noč duha, ki jo opisuje sv. Janez od Križa. Ta temna noč nastopi, ko nekdo, slečen vse zemeljske in človeške opore, začuti neizmerno moč zaupanja le v Boga in nič drugega.²⁷ Tolkien sicer ne ponuja tako očitne teološke analogije, a gotovo je, da Frodo in Sam izkusita nekaj podobnega križevemu potu, ko svojo moč najdetata v svoji največji šibkosti, saj sta pripravljena darovati svoje življenje za vse tiste, ki jih ogroža zlo, še posebej za svoje prijatelje.²⁸

ODREŠENI OD ZLA – A ZA KAJ?

"Za zdaj pa ostanejo vera, upanje, ljubezen, to troje. In največja od teh je ljubezen." (1 Kor 13,13.)

Vsaka od treh teoloških kreposti je znamenje odrešenja s svojevrstnimi značilnostmi. Ob koncu svojega raziskovanja sem skušal opisati specifičen krščanski značaj teh treh kreposti in pokazati, kako se posredno izražajo v življenju bratovščine: vera v zaupanju, ki oblikuje prijateljstvo, upanje v viziji prihodnosti, kjer bo dobro premagalo zlo, in ljubezen v odpuščanju, ki ga je zmožen le človek, saj ima odpuščanje svoj začetek pri Bogu.²⁹ Vse te kreposti nas vodijo k odrešenju in nam pomagajo, "da bi postali deležni božanske narave" (2 Pt 1,4).

Navzočnost teološke kreposti vere je najbolj živa v ponavljajočem se zaupanju, ki oblikuje življenje bratovščine. Hobiti so večkrat pozvani k zaupanju v like, prežete z modrostjo in poznavanjem. Bilbo se noče odpovedati prstanu in Gandalfa celo obtoži, da mu ga hoče vzeti. Gandalf tedaj nastopi prav zastrašujoče; vendar to ni toliko izraz njegove jeze, temveč poziv k zaupanju: "Nočem te okraati, ampak ti hočem pomagati. Želim si, da bi mi zaupal kot nekoč."³⁰ Tudi štirim hobitom ne preostane nič drugega, kot

da zaupajo čudnemu neznancu Aragornu, ki se predstavi zgolj kot Postopač, in mu verjamejo, da je v resnici Gandalfov prijatelj in da jih želi voditi. V Aragornovih besedah spoznajo, da je zaupanje pravzaprav dar, ki ga tudi neizpodbitni dokaz ne more dati: "Vaša edina možnost je, da mi zaupate. Morate se odločiti in lahko vam odgovorim na nekaj vprašanj, če vam bo tako lažje. Toda zakaj bi verjeli moji zgodbi, če mi že sedaj ne zaupate?"³¹ Zaupanje je torej začetek modrosti in razumevanja. Samo zato, ker so hobiti v svoji negotovi veri zaupali Aragornu, so lahko kasneje spoznali njegovo resnično identiteto. Zaupanje je torej predpogoj prijateljstva. To zaupanje je intuitivno; izvršilo se je, čeprav je bil Aragorn zelo neprijetnega in sumljivega videza. Prijateljstvo je torej brez dvoma ključna vrednota bratovščine; je njihov *sine qua non*, saj bi bili brez njega nič. Na začetku jih združi, jih ohrani med njihovo preizkušnjo in slednjič omogoči uspeh njihove naloge. Prijateljstvo izoblikuje skupnost kreposti, skupnost skupnih namenov in težnje k dobremu. Ta skupnost ni zaprta sama vase, ampak je pripravljena vključiti tudi druge, ki si prizadevajo za dobro. Deveterica pešcev bratovščine je postavljena nasproti deveterici Črnih jezdecev. Pri tem pa lahko vidimo očitno razliko med enim in drugimi. Jezdecji so postali nadute sence enoličnosti, pešci pa so zelo raznolika skupina neenakih. Predstavljajo vsa svobodna bitja Srednjega sveta in jih ne združuje rasa, jezik ali položaj, temveč golo prijateljstvo in medsebojna ljubezen. To jim daje izredno moralno svobodo in zato tudi izjemno moč proti Sauronu in njegovim silam.

"Je pa vera obstoj resničnosti, v katere upamo; zagotovilo stvari, ki jih ne vidimo" (Heb 11,1). Upanje je torej predpogoj za vero – kot smo že videli, gre pri bratovščini za zaupanje. Je pa upanje kočljiva reč, še posebej, ko je v vsej svoji resničnosti prisotno grozljivo zlo, ki ves čas daje zlovesčjo slutnjo, da ga ni mogoče premagati. V Tolkienovi pripovedi je ta napetost izredna in nenehna, saj se malone vsi liki soočajo z njo. Še posebej je njihovo

upanje skoraj v celoti prizadeto ob izgubi Gandalfa in pred mordorsko bitko. Najbolj pa je brezupju podvržen prav Frodo: čim bližje je izpolnitvi svoje naloge, tem močneje prstan deluje nanj in mu čedalje bolj odžira zadnje trohice upanja ter ga na koncu tudi porazi. Temu brezupju pa se je v ključnem trenutku sposoben upreti Sam, ko si Froda naloži na rame in ga nese na goro. Spozna, da resnično junaštvo zahteva boj v upanju, čeprav brez zagotovila zmage. Če bi namreč imeli to zagotovilo, bi kaj hitro postali prevzetni in samozadostni. V primeru uvida slabega konca pa bi podlegli cinizmu in obupu. V nobenem primeru se torej ne bi borili s pristnim upanjem.

Člani bratovščine seveda ne izražajo dobesečnega krščanskega upanja. Vendar tvegajo svoja življenja za prihodnjo uresničitve Dobrega onkraj spon tega sveta. Večkrat smo lahko videli, kako se njihova predanost skupni poti ne zanaša na kakršnokoli zagotovilo zmage. Poklicani so k zvestobi, ne k zmagoslavju. A vendarle vseskozi ohranijo upanje; tudi v primeru najslabših obetov.³² Toda na koncu jim še tako veliko upanje in vera ne bi koristila, če pri njihovem prizadevanju ne bi bilo prisotne najpomembnejše od vseh kreposti: ljubezni.

Ljubezen kot teološka krepost ni naravna človeška sposobnost, saj je človek niti z največjim prizadevanjem svoje volje ni zmožen sam ustvariti. Ljubezen je vedno Božji dar, hkrati pa tudi zapoved. V obeh zavezah je srce Božje ljubezni – in zato tudi gonilna sila človeške ljubezni – odpuščanje oziroma usmiljenje. *Gospodar prstanov* ni v ničemer tako izrazito krščanski kot prav v poudarjanju usmiljenja. Poziv k usmiljenju je najjasneje izražen v Gandalfovih besedah, potem ko Frodo izpove svojo jezo nad Bilbom, ki ni ubil Golluma, ko se mu je ponudila priložnost za to. Gandalf opozori, da je prav usmiljenje rešilo Bilba, da se je slednjič lahko odpovedal prstanu. "Bilbovo usmiljenje bo krojilo usodo mnogih," je edina izjava, ki se ponovi v vseh treh delih *Gospodara prstanov* in zato predstavlja vodilni

motiv pripovedi.³³ Gandalfov poziv k usmiljenju je v globini popolnoma krščanski. Vzbuja glas vesti, ki opominja na dejstvo, da če bi pobili vse, ki zaslužijo kazen, najverjetneje nihče ne bi preživel. Froda opozarja k izredni previdnosti pri obsojanju drugih na smrt. Sicer govori o dobesedni smrti, vendar obstajajo tudi druge vrste: zaničevanje, prezir in odklonitev. Gandalf se zaveda, da je Frodo na tem, da zagreši hud greh farizejske hinavščine. "Ne sodite, da ne boste sojeni! S kakršno sodbo namreč sodite, s takšno boste sojeni, in s kakršno mero merite, s takšno se vam bo merilo." (Mt 7,1-2.) V celotni zgodbi imamo več primerov usmiljenja, a morda je najpomembnejši prav primer Frodovega usmiljenja do Golluma. To usmiljenje, ki je bilo v začetku pripovedi za Froda nepojmljivo in neumno, je na koncu pripeljalo do odrešenja Srednjega sveta.³⁴ Predhodno Bilbovo in kasneje Frodovo usmiljenje je na robu ognjene razpoke ustvarilo situacijo, ki bi jo kdo lahko pripisoval golemu naključju, kdo drug pa lahko v tej situaciji vidi delovanje posebne previdnosti. Besede "Bilbovo usmiljenje bo krojilo usodo mnogih" torej niso le moto za Srednji svet, ampak predvsem poziv k mojemu in tvojemu spreobrnjenju.

SMER: SPREOBRNJENJE

Ko zavrnamo zelo mikavno željo, da bi Tolkienu brali alegorično, naletimo pri tem na cel kup težav. Mitična govorica nam na videz ne prinaša neke resnice. A zgolj na videz. Ob poglobljenem branju te velike pripovedi namreč ugotovimo, da nas prav mitična razsežnost zgodbe pripelje v globino, ki je alegorija s svojim enoznačnim pomenom ne more dati. A vsaj del problema s tem še vedno ostane nerešen, saj smo videli, da niti Tolkien ni popolnoma zavračal alegoričnosti in ji je bil prisiljen priznati določeno veljavo, celo nujnost.

Da ta pripoved ni v prvi vrsti alegorija, je še toliko težje razumeti, ko proučujemo njen nastanek. Vsak kristjan, poklican k

oznanjevanju Kristusovega evangelija, si pravzaprav predstavlja, da je postopek pisanja vernega avtorja približno takle: avtor se odloči, da bo "umirajočemu in izgubljenemu" svetu posredoval neko evangeljsko sporočilo, ki ga bo skril v okvire svoje izmišljene pripovedi. V ozadju tega načina je priljubljena utilitaristična logika, da je pač treba uporabiti vsa sredstva, da le izpolnimo svojo temeljno krščansko poklicanost – širjenje veselega oznanila. Tolkien pa se tej logiki izogne. Najbolj presenetljivo je odkritje, da ni imel tega namena, čeprav je bil popolnoma predan kristjan. Namenil se je napisati zgodbo, ki pač vsebuje določene elemente, tudi verske. Vsebuje pa jih prav zato, ker je bil svoji veri tako predan, da le-ta odseva iz skoraj vsake strani pripovedi. Prav omenjeno dejstvo hkrati kaže na genialnost njegovega pod-ustvarjanja, pa tudi na izredno globino osebne vere, v katero so integrirana vsa področja njegovega življenja – tudi pisanje. In prav to dejstvo nam daje zagotovilo univerzalne resničnosti njegove pripovedi, saj temelji na resnicah Kristusovega evangelija in ne na kakšnih ezoteričnih iluzijah, ki jih v delu zmotno opažajo nekateri.

Zato moramo imeti to dejstvo vedno pred očmi, še posebej, ko stopamo na drzno pot iskanja odrešenjskih elementov v pripovedi. Potrebno se je namreč zavedati, da Tolkien na noben način ni v katerega od svojih likov preslikal neposrednih Kristusovih dejanj ali celo same osebe: ti elementi se izražajo zgolj v držah in značajih protagonistov. Tudi "križev pot" na goro pogube je potrebno razumeti v tej luči, čeprav je prav v tem primeru slutnja Kristusovega dogodka še najmočnejša.

Videli smo lahko, da je za odrešenje od³⁵ zla pravzaprav nujno, saj sicer odrešenje ne bi bilo potrebno. Zlo je prisotno na pritaen in skrivnosten način; prikazana je njegova neizmerna in zastrašujoča moč, hkrati pa tudi parazitska omejenost, saj v končni fazi ni sposobno kljubovati dejanjem ljubezni, četudi so ta še tako neznatna. Odrešenje se torej odvija v boju proti zlu, ki ogroža polnost življenja.

Ob branju Tolkienove pripovedi smo lahko priče največji "ironiji", ki se nam je nekoč že razodela v norosti križa: boj za odrešeno življenje, v katerem ne bo trpljenja, je pravzaprav mogoč zgolj s trpljenjem samim. In da je protislovje še večje, ima ta boj pred očmi kot cilj predvsem odrešenje drugih, ne sebe.

Odrešenje se vedno dogaja na dveh ravneh: Božja dejanja in človekov odgovor. V *Gospodarju prstanov* ni zaslediti neposrednih Božjih dejanj, zato tudi ne moremo govoriti o tovrstnem odrešenju – resnici na ljubo, Tolkien bi takšno iskanje prav gotovo zavračal. Prisotna je le slutnja delovanja neke transcendentne resničnosti, ki bi jo sicer lahko mirne volje poimenovali splet okoliščin ali naključje, morda pa tudi previdnost. Previdnost, ki vključuje vsa dejanja ljudi in ostalih bitij (v primeru tega dela še posebej usmiljenje in odpuščanje). In prav v teh dejanjih in državah Tolkienovih bitij lahko vedno znova prepoznavamo evangeljske pozive k svojim spreobrnjenim državam, ki bodo pomagale Odrešeniku, da jih bo lahko uporabil in z njimi dovršil odrešenje sveta v prihajajočem novem nebu in novi zemlji.

1. J. R. R. Tolkien, *The Lord of the Rings* (London: Harper Collins Publishers, 2001), 49 (slov. prevod pesmi Primož Pečovnik).
2. Prim. David Doughan, "J. R. R. Tolkien: A biographical sketch," <http://www.tolkienociety.org/tolkien/biography.html> (pridobljeno 13. decembra 2006).
3. Prim. Humphrey Carpenter, J. R. R. Tolkien: *A biography*, (London: Unwin Paperbacks, 1978), 97.
4. Humphrey Carpenter, ur., *The Letters of J. R. R. Tolkien* (Boston: Houghton Mifflin, 1981), 144.
5. "In a hole in the ground there lived a hobbit."
6. Prim. Humphrey Carpenter, J. R. R. Tolkien: *A biography*, 175.
7. Humphrey Carpenter, J. R. R. Tolkien: *A biography*, 180.
8. *Silmarillion* je Tolkienovo življensko delo, za katerega je porabil največ časa in energije, saj je nastajalo več kot 50 let (z začetkom že leta 1917), a niti Tolkien sam ni učakal njegovega izida. Delo je uredil njegov sin Christopher in ga objavil leta 1978, torej po očetovi smrti. Gre le za izbor spisov, ne celotno

delo, saj je Tolkien kot zaprisežen perfekcionista vedno znova popravljal, dodajal in spreminjal to veliko mitološko stvaritev.

9. Prim. David Doughan, n. d..
10. Prim. David Doughan, n. d..
11. Prim. Humphrey Carpenter, J. R. R. Tolkien: *A biography*, 233.
12. Prim. "Interview with author Joseph Pearce," <http://catholiceducation.org/articles/arts/al0115.html> (pridobljeno 3. januarja 2007).
13. J. R. R. Tolkien, *The Lord of the Rings* (London: Harper Collins Publishers, 2001), xvii.
14. Prim. Richard Purtill, J. R. R. Tolkien: *Myth, morality & religion* (San Francisco: Ignatius Press, 2003), 25.
15. Prim. Peter J. Kreeft, *The philosophy of Tolkien*, (San Francisco: Ignatius Press, 2005), 175.
16. Prim. Ralph C. Wood, *The Gospel according to Tolkien* (London: Westminster John Knox Press, 2003), 51.
17. Ajnurji so prvotno ustvarjena in najodličnejša bitja, ki se imenujejo Valarji, ko začnejo bivati na Ardi (Zemlji), Maiarji pa so enakega reda kot Valarji, le za razred nižji.
18. Prim. Peter J. Kreeft, *The philosophy of Tolkien* (San Francisco: Ignatius Press, 2005), 176.
19. Tom Bombadil je popolnoma svojevrstna figura, v kateri je utelešen duh narave in podeželske preprostosti. Ker biva v popolnem sozvočju z naravo, je njegovo srce nepokvarjeno in ima zato tudi velik vpliv na dogodke v naravi – zato tudi lahko reši hobite iz njihove zagate. Je ena redkih figur, ki jo je Tolkien vnesel v pripoved iz prejšnje, že obstoječe samostojne pripovedi.
20. Prim. Peter J. Kreeft, n. d., 178.
21. Prim. Ralph C. Wood, n. d., 48.
22. Prim. C. S. Lewis, *Pisma izkušnega hudiča* (Koper: Ognjišče, 1996), 38.
23. Prim. Stratford Caldecott, "Over the chasm of fire: Christian heroism in the Silmarillion and the Lord of the Rings," v: Joseph Pearce, ur., *Tolkien: A Celebration* (San Francisco: Ignatius Press, 2001), 31.
24. Prim. Peter J. Kreeft, n. d., 181.
25. J. R. R. Tolkien, *The Lord of the Rings*, 50.
26. Prim. Horacij, *Ode I*, 11, 8.
27. Prim. Janez od Križa, *Temna noč* (Ljubljana: Družina, 1987).
28. Prim. Ralph C. Wood, n. d., 110-111.
29. Prim. Ralph C. Wood, n. d., 117.
30. J. R. R. Tolkien, *The Lord of the Rings*, 34.
31. J. R. R. Tolkien, *The Lord of the Rings*, 163.
32. Prim. Ralph C. Wood, n. d., 144.
33. Prim. Ralph C. Wood, n. d., 150.
34. Prim. R. Purtill, n. d., 82.
35. To velja za odrešenje v smislu latinskega pojma *redemptio*, ki dobesedno pomeni odkupitev; ne velja pa za odrešenje v smislu latinskega pojma *salus* – povelicanje.